

Notes disperses (X)

Albert Jané

Hem vist més d'un cop alguns joves, amants de transgredir per poc preu, que seuen a la taula i posen els peus al seient. Però no és igual *seure a la taula* que *seure a taula*. Quan diem *seure a taula* ens solem referir a la taula del menjador, i, és clar, volem dir al voltant de la taula. També usem aquest sintagma verbal amb els demostratius, *seure en aquesta / en aquella taula*, o amb algun altre determinatiu: *Seiem a la mateixa taula*, *Van seure a la taula del costat*. La frase *seure a la mateixa taula* s'usa també en sentit figurat, especialment en oracions negatives. Si diem *No seurem més a la mateixa taula* volem dir que hem trencat la relació i el tracte que manteníem amb algú.

Les frases següents són extretes del volum *El català literari*, de Pompeu Fabra (Editorial Barcino, 1932), recull d'articles teòrics reproduïts posteriorment a *La llengua catalana i la seva normalització* (MOLC. núm. 28): «[...] La llengua, la qual a través de *tants* segles de decaïment literari [...]» (p. 22), «[...] els escriptors actuals, amatents a acollir *tots els* perfeccionaments que una coneixença [...]» (p. 69), «Descobrir un per un *tots els* castellanismes que infesten la nostra llengua [...]» (p. 78), «[...] bandejades *les mil* corruptes que hi pul·lulen [...]» (p. 78), «[...] ha de contribuir a la difusió *dels innombrables* guanys [...]» (p. 81), «[...] reemplaçar per construccions catalanes *les innombrables* construccions que la nostra llengua [...]» (p. 82), «*Els nombrosos* llatinismes que en català s'han escrit [...]» (p. 92), «[...] després de constatar *les múltiples* formes que pot revestir [...]» (p. 104), «[...] al costat *dels innombrables* mots catalans d'origen erudit.» (p. 106), «[...] prescindint *dels nombrosos* casos d'invariabilitat [...]» (p. 109), «[...] és una de *tantes* formes febles reforçades [...]» (p. 109).

Com hem dit més d'una vegada, ens abstenim de combatre l'ús del sintagma *els molts / les moltes*, del qual es podrien adduir alguns exemples, no gaires, de plomes amb prou autoritat. Però sí que ens ha d'ésser lícit de posar en relleu solucions alternatives, que considerem més pròpies de la nostra llengua. Són les que apareixen destacades en lletra cursiva en les frases que acabem de reproduir d'una obra de Fabra, en la qual no apareix ni una sola vegada aquest sintagma que ens sembla poc convincent.

Aquestes quatre frases són extretes (sense permís de l'autor) de l'excel·lent llibre de memòries *Sense futur*, de Joaquim Carbó, l'últim de la seva extraordinària i copiosa producció literària: *A* «A un dels directius que *es mostrava més interessat* perquè això es portés a terme li havia sentit dir [...]» (p. 57), *B* «[...] un d'aquells jueus no militants que *va prendre* consciència que ho era [...]» (p. 113), *C* «[...] era potser l'únic dels nostres editors que *mantenia* una conseqüent política d'autor [...]» (p. 119), *D* «[...] és un més d'aquests escriptors que *incrementen* els seus ingressos amb conferències» (p. 120). La frase *D*, amb el verb *incrementen* en plural, hauria de servir de model per a les frases *A* i *B*, amb el sintagma *es mostrava més interessat* i el verb *va prendre* indegudament en singular. Així com el subjecte de *incrementen* no és *un més* sinó *aquests escriptors*, el subjecte de *mostrava més interessat* no és *un* sinó *els directius*, i per tant ha de dir *es mostraven més interessats*, i el subjecte de *va prendre* tampoc no és *un d'aquells jueus militants* sinó *aquells jueus militants*. Així com l'adjectiu *militants* revesteix la forma del plural, també l'ha de revestir la subordinada relativa adjectiva, que ha de seguir el mateix tractament gramatical. En tots dos casos, si l'oració relativa adjectiva fos explicativa i no determinativa, i anés, per tant, entre comes, el verb, aleshores sí, hauria d'anar en singular: *A un dels directius, que es mostrava més interessat perquè es portés a terme, li havia sentit dir [...]*. En la frase *C* és evidentment procedent que el verb de l'oració relativa, *mantenia*, vagi en singular, car el subjecte és *l'únic dels nostres editors*.

No deu existir cap expressió catalana equivalent a la del francès *pied-à-terre*. El diccionari d'equivalències francès-català d'Enciclopèdia Catalana es limita a explicar que significa «casa, pis que hom ocupa de passada». El nostre amic Gabriel Bas, professor de català de la promoció del 1962 i excel·lent traductor del francès, en diu *cap de pont*. Viu a Barcelona però té un *cap de pont* a Tarragona, on va de tant en tant. Creiem que és una solució excel·lent i viable, que no vacil·lem a recomanar.

Una bona part de les formes de llenguatge impròpies tenen una existència limitada, les unes més curta, les altres més llarga. N'hi ha que semblava que s'havien

extingit del tot, però que reapareixen de tant en tant. Fa cosa de mig segle, entre la gent que anava a la muntanya, especialment entre els escoltes, era molt habitual l'ús del terme *planell*, en lloc de *mapa*, amb què, amb tota la convicció, es volia evitar el barbarisme *plano*. Però es va començar a divulgar que *planell* no és sinó el diminutiu de *pla*, i es va anar imposant la forma *mapa*, que és la més adequada, i ja ens feia l'efecte que feia temps que aquell *planell* espuri havia, si ho poden dir així, desaparegut del mapa. Com dèiem al principi, certes formes es resisteixen a desaparèixer del tot, i és així que ben recentment hem tingut l'ocasió de sentir la paraula *planell* amb aquell sentit impropri amb què abans era tan usual.

Entre la conjunció copulativa *i* i la conjunció adversativa *però* hi ha més casos d'intercanviabilitat del que podria semblar. Tant podem dir *Guanyava molts diners però anava vestit com un pobre* com *Guanyava molts diners i anava vestit com un pobre*, perquè la idea adversativa, d'oposició, ja hi és clarament implícita pel sentit de les dues frases coordinades. Òbviament, si diem *Guanyava molts diners i anava als millors restaurants*, la conjunció ha de ser la copulativa i no l'adversativa.

En català no existeix una forma equivalent al pronom *ello* de l'espanyol. Usat, precedit per una preposició, com a complement verbal, es tradueix amb el pronom adverbial: *Hi penso* o *Me n'ocupo* són els equivalents de *Pienso en ello* i *Me ocupo de ello*. Fent de subjecte o amb alguna altra funció, solem recórrer, com a equivalent, al demostratiu *això*, sovint amb un determinatiu com *això que dius* o *això que passa*, i a conjunts perifràstics, com *aquest fet*, *aquesta raó*, *el que ha passat*, etc. Avui ha esdevingut molt usual, en espanyol, la frase *Estoy en ello*, amb què es respon a un acuitament o a un toc d'atenció, que algú ha volgut traduir per *Estic en això*. No ens sembla pas una solució encertada. Caldria dir, més aviat, *Ja me n'ocupo*, o bé, segons com, *Ja estic al cas*.

Creiem encertat de postular l'ús del signe de la coma en el cas següent:

Aquell escrivia *dansa* amb ce trencada.
Aquell escrivia *dança*, amb ce trencada.

El subjecte de *Teniu molta pressa* tant pot ser *vós* com *vosaltres*, talment com el de *Té molta pressa*, tant pot ser *vostè* com *ell*. Però si bé el subjecte de *Digueu la veritat* tant pot ser *vós* com *vosaltres*, el de *Digui la veritat* només pot ser *vostè*: si el subjecte fos *ell*, que designa una persona no interpel·lada, caldria dir *Que digui la veritat*, amb una forma

verbal que s'hauria d'analitzar no com un imperatiu sinó com un subjuntiu.

Admetem com un fet natural que l'usuari de la llengua, especialment l'escriptor, tingui una preocupació que podria semblar exagerada per evitar qualsevol possibilitat d'ambigüitat en el text que dona a conèixer, i que aquesta preocupació el dugui a precisions que potser el lector podria considerar innecessàries. Un cas en què això s'esdevé sovint és quan es reforça un quantificador amb el pronom personal fort de tercera persona, tant referit a persones com a coses inanimades. Els exemples transcrits a continuació poden il·lustrar aquest fet: [...] *sentint els escriptors la necessitat de refer la llengua i no havent-hi una autoritat reconeguda per tothom, cada un d'ells resolía a la seva manera* [...] (Pompeu Fabra, *El català literari*, p. 25). Podem convenir que dient simplement *cada un*, que és la solució exclusiva propugnada insistentment per Jaume Vallcorba i els seus fidels seguidors, en lloc de *cada un d'ells*, el sentit de la frase no deixaria de ser ben clar. Però l'autor (en aquest cas, Pompeu Fabra) té una preocupació extrema, però legítima, perquè s'entengui clarament que es refereix als escriptors i no a qualsevol usuari de la llengua. En el mateix text (p. 23), observem un cas en què totes dues solucions apareixen contiguament: *Així tots [els escriptors] sense adonar-se'n, qui més qui menys, qui millor qui pitjor, feien tasca de gramàtic. I no gens menys, tots ells es malfiaven de la gramàtica* [...]. Creiem que hi hem de veure més aviat un ús espontani, potser amb la influència de raons d'estil. En tot cas, és un exemple més, com tants n'hi ha en les obres de Fabra, de legitimitat, simplement amb l'ús, de dues solucions paral·leles o divergents. D'altra banda, no costa gens d'adquirir exemples de bons autors, de lingüistes i escriptors tan destacats i coneguts per l'exigència extrema en l'ús del llenguatge, com Carles Riba, Ramon Aramon i J. V. Foix: [...] *de Roig i Raventós, de Josep Pla: tots ells representant aspectes diversos en una direcció de conjunt. I, divers de tots ells, el Carner recent* [...] (Carles Riba, *Llengua i literatura*, p. 44), [...] *la multiplicat de versions amb què moltes d'elles ens han pervingut* (Ramon Aramon, Notícia preliminar a l'edició de *Novel·letes exemplars*, «Els nostres clàssics», p. 7). En aquest breu text n'hi ha quatre exemples més, tots (ells) amb el pronom fort referit a coses inanimades. [...] *la divisió de les llengües romàniques. Dues d'elles, va dir, admeten el català. Les altres dues, no en parlen* (J. V. Foix, *Catalans de 1918*, p. 27).

Com és ben sabut, un adverb pot modificar no solament un verb i un adjectiu sinó també un altre adverb. *Anaven molt de pressa, El van tractar força malament*. Teòricament, un adverb en *-ment* podria modificar un

altre adverbí anàleg, però la llengua sembla rebutjar aquesta coincidència. Es pot recórrer, aleshores, a la frase adverbial equivalent *d'una manera* (més l'adjectiu corresponent). Així, en lloc de *Van actuar plenament desinteressadament* diríem *Van actuar d'una manera plenament desinteressada*. També és adequat de recórrer a la mateixa solució quan un adjectiu no sembla que admeti la formació de l'adverbí en *-ment* corresponent: *Ho van tractar d'una manera afí*.

En una d'aquestes notes disperses (*Llengua Nacional* núm. 115, p. 349), dèiem que una alternativa d'equivalència del conjunt *per què*, quan *què* fa la funció de relatiu neutre (amb una oració com a antecedent) és *i per això*. Vet ací un breu paràgraf de la llengua medieval (*Novel·letes exemplars*, «Els nostres clàssics», p. 99) en què apareixen totes dues solucions, *per què* i *e per ço* (és a dir, *i per això*) clarament intercanviables: *per què cové que ton servey sia regordonat per mi, e per ço jo't vull recaptar gràcia ab lo senyor rey [...]*.

A can Morral, una gran casa de pagès de Santa Maria la Vilalba, del terme d'Abrera, tenien un mosso, en Ramon, que es pot dir que formava part de la família. Era natural d'aquell poble i hi havia passat tota la vida. La seva instrucció, com es pot suposar, era molt limitada. Però no és gens estrany que tingués algunes formes de llenguatge que coincidien plenament amb les d'un il·lustrat homònim seu, el beat Ramon Llull. Així, en lloc de *millor* deia *mellor*, i en lloc de *Quant guanyes?* deia *Cont gonyes?* En Ramon de can Morral, coincidint, aquí, amb un altre il·lustre personatge mallorquí, aquest contemporani, el filòleg norantí Joan Veny, que ara acaba de publicar unes extraordinàries memòries, riquíssimes d'informació dialectològica, també deia la màquina per «la bicicleta», fet, doncs, que no cal considerar cap diatopisme. Hi podria afegir que en Ramon de can Morral alternava *la màquina* amb *la becicleta*. I, encara, també deia la màquina per l'encenedor, segurament quan el context ho permetia.

Amb el propòsit, potser una mica càndid, d'enfortir l'ús del pronom *hom*, tan propi i característic de la nostra llengua, hi havia hagut una tendència a preferir-lo abusivament al seu equivalent, el pronom *es*, que és el més normal en tots els nivells del llenguatge. *Hom* adduïa, a més, la possibilitat (molt relativa) que l'ús del pronom *es* originés frases ambigües.

Aquesta tendència, avui, ha disminuït considerablement, i sense renunciar, sempre que convingui, o que sigui plaent, a l'ús del pronom *hom*, és absolutament normal de recórrer a la forma *es*, sense cap limitació, potser, en algun cas, amb l'única objecció, purament teòrica o especulativa, «que no pot fer de subjecte». Per si encara hi havia algun partidari de l'ús exclusiu del pronom *hom*, seria adequat de fer-li avinent que en la seva definició del diccionari acadèmic, el DIEC, hi ha justament un ús del pronom *es*: «Algú, la gent o tota la gent en abstracte, pronom emprat només com a subjecte quan *es* vol significar que l'acció expressada pel verb és realitzada per una o més persones sense dir quines.»

Hi ha una diferència evident entre *Si que corre*, amb la locució conjuntiva *si que* (sense accent) i *Sí, que corre*, amb l'adverbí d'afirmació *sí* (amb accent). En el primer cas, es tracta d'una frase admirativa, amb un ús del verb amb valor intensiu. I en el segon es fa una afirmació contundent, categòrica, normalment contradictori el que s'havia dit o el que es posava en dubte. Notem que la construcció amb la conjunció solament és possible amb verbs que admetin una gradació. Podem dir *Si que en sap* o *Si que se l'estima*, però no **Si que hi és* o **Si que vindrà*, al costat de *Sí, que hi és*, i *Sí, que vindrà*.

No hem sabut veure que la locució *fer un xiulet* («avisar») figuri en cap recull o repertori. És clar que molt sovint s'usa en sentit literal, com en la cançó popular «si l'amo ve / fes un xiulet / i de seguida / farem paret» i, doncs, es podria dir que no és sinó una frase verbal com qualsevol altra, sense la categoria de locució. Però el seu ús metafòric o figurat és un fet real: *Quan ho tinguis acabat fes un xiulet i ho passaré a recollir.* ■

